

En nation under afvikling

-Regeringens redningsaktion til fordel for Færøernes økonomi har frem for alt redet de lokale spekulanter og den danske finansverden. Hetta skriva teir báðir føroyingarnir Høgni Hoydal og Ronnie Thomassen í eini kronik í danska blaðnum Politiken 3. maí í ár. Teir báðir lesa á lærda háskúlanum á RUC í Danmark. Í kronikkini greiða teir á lættfatiligan hátt frá búskaparligu kreppuni í Føroyum. Vit loyva okkum endurprenta hesa eisini fyri føroyingar upplýsandi og áhugaverdu grein.

FRA AT VÆRE kendt som en obskur afkrog af Danmark, hvor man løber rundt i fjeldene efter får og fugle, eller som stedet hvor man slakter uskyldige hvaler, har Færøerne fået en ganske anderledes plads i den almindelige danskers bevidsthed. Den førhen så godmodige, ironiske distance over for de lidt primitive og selvhøjtidelige færinger er blevet afløst af en hånlige sarkasme og en slet skjult skadefryd over de hovmodige færingers økonomiske kollaps. De talrige tiggere gange til Danmark, som færøske politikere har foretaget siden 6. oktober 1992, har efterhånden dannet et bestemt billede af Færøerne i de danske medier. Det går ud på, at privat og offentligt overforbrug, sammen med en række store bygge- og anlægsinvesteringer, på rekordtid har styrtet Færøerne ud i den økonomiske afgrund. Og de talrige historier fortæller endvidere, at regningen for 46.000 menneskers overforbrug etapevis bliver eskaperet videre til de danske skatteyder.

For undertegnede, der begge er herboende færinger, har det været en blandet fornøjelse at følge denne gradvise udvikling i det billede, de danske medier har tegnet af Færøerne. På den ene side er det et ubestrideligt faktum, at der er foretaget stribevis af økonomiske og politiske dispositioner på Færøerne, som strider imod enhver form for samfundsmæssig realitetsans. Men på den anden side er det efter vores opfattelse lige så tydeligt, at årsagerne til den færøske krise skal findes i nogle faktorer, som hidtil ikke har fået den store opmærksomhed i de danske medier.

Den nuværende økonomiske situation er således blot kulminationen på en udvikling, der har stået på over en længere årrække, og som i 80'erne antog groteske dimensioner. Denne udvikling omfatter i høj grad forholdet mellem Færøerne og Danmark og er skabt inden for rammerne af den færøske hjemmestyreordning.

DEN FÆRØSKE hjemmestyreordning af 1948 er sammen med den grønlandske kendt som 'Den danske model', og Danmark har gang på gang stolt fremhævet den i international, statsretlig sammenhæng. Men ordningen var i realiteten en tom skal, som skulle udfyldes med pragmatiske løsninger hen ad vejen. Disse løsninger blev efterhånden til i en snæver sammenblanding mellem stærke private erhvervsinteresser og det offentlige politiske system. I datidens 'lukkede' økonomier havde disse forhold ikke den helt store betydning, men i 70'er-

nes og 80'ernes økonomiske internationalisering skulle dette vise sig at blive en katastrofe af de større.

Færøerne fik en *indre* økonomisk autonomi, men denne var ikke ledsaget af en tilsvarende *ydre* økonomisk autonomi. Hjemmestyret overtog ansvaret for skatter, offentlige budgetter mv., mens man stadig var i valutaunion med Danmark. Desuden blev den færøske økonomi efterhånden integreret i den danske, og Danmark blev således en slags 'buffer' mellem Færøerne og verdensmarkedet. Konsekvenserne af fejlagtige økonomiske dispositioner slog derfor først igennem på længere sigt, og disse blev ignoreret af de færøske politikere, som kun orienterede sig inden for hjemmestyreordningens grænser.

Hjemmestyreordningen dannede dermed grundlaget for en adskillelse mellem politiske initiativer og de direkte økonomiske konsekvenser af dem. Og det er i disse forhold vi finder grundlaget for den efterfølgende udvikling frem imod Færøernes økonomiske sammenbrud.

Udviklingen tog først afgørende fart med det 'velfærdsboom' som ramte Danmark i 60'erne. Her begyndte Danmark for alvor at kanalisere økonomiske ressourcer til Færøerne, og i starten blev der ført nøje kontrol med udgifterne.

Men i første halvdel af 70'erne skete der to afgørende ændringer i forholdet mellem Danmark og Færøerne, som skal ses i sammenhæng med hinanden. I 1973 trådte Danmark ind i EF, mens Færøerne valgte at stå udenfor, og i 1975 etableredes den såkaldte 'fleksible ordning' vedrørende forholdene mellem Færøerne og Danmark. 'Den fleksible ordning' betød at hjemmestyret kunne overtage administrationen af de store offentlige udgiftsområder (social, sundhed, og undervisning), uden samtidig at overtage de dermed forbundne udgifter. Færingerne overtog administrationen af så godt som hele den offentlige sektor i løbet af et år, mens Danmark opgav tilsynet med den færøske økonomi. De færøske politikere kunne således sætte yderligere fart på udbygningen af den offentlige sektor og dermed automatisk øge de danske tilskud og refusioner til øerne.

Samtidig skete der efter Danmarks indtrædelse i EF en anden afgørende udvidelse af Færøernes politiske kompetence. I 70'erne blev verdenshavene 'nationaliseret' ved at de fleste lande udvidede deres fiskerizoner. Det meste af den færøske fiskeriflåde blev dermed fortrængt fra deres traditionelle fangstfelter, men i stedet fik Færøerne

deres egen 200-sømile fiskerizone. Dette startede en heftig kamp om strukturen i det færøske fiskerierhverv, hvor der blev lagt massivt pres på politikerne om støtteordninger og andre særordninger for fiskerierhvervet.

Kampen faldt ud til de store redere og industriens fordel, og det resulterede i et meget kompliceret subsidiesystem. Dette fjernede både enhver form for markedsmæssig regulering, og fastsatte samtidig fiskeindustriens overskud ved lov. Det værste af det hele var dog, at man samtidig med etableringen af subsidiesystemet overdrog reguleringen af subsidierne til et nævn, der var domineret af fiskerierhvervets interesseorganisationer. Man opgav således enhver politisk regulering af fiskeriet, og erhvervslivet fik samtidig frie hænder til at fastsætte, hvor store subsidier det selv skulle have.

Ud over disse direkte subsidier var der i forvejen etableret offentlige garantiordninger, hvor Den færøske Landskasse kautionserede for praktisk taget alle investeringer i fiskeriflåden.

DENNE samfundsstruktur havde kun mulighed for at eksistere i ly af hjemmestyreordningen. Den færøske økonomi var beskyttet af den danske, og den førte politik fik ingen umiddelbare konsekvenser for Færøernes deltagelse på det internationale vare-, valuta- og lånemarked. De forskellige færøske regeringer foretog derfor heller ingen form for konjunkturmæssig regulering af den færøske økonomi. I stedet blev al politik domineret af en vækstfilosofi, hvor der tilsyneladende ingen grænser var for den tekniske udvikling af samfundet. For jo mere det private erhvervsliv investerede, des større var den offentlige støtte, og jo flere offentlige investeringer der blev igangsat, des større var tilskuddene fra Danmark.

Der blev i realiteten skabt en slags 'borgfred' mellem diverse politiske og samfundsmæssige interessegrupper, hvor alle fik deres særlige interesser tilgodeset. De 'socialistiske' kræfter fik lov til at udbygge infrastrukturen og den offentlige sektor, mens de 'borgerlige' fik lov til at pumpe subsidier ud i fiskeindustrien. Resultatet blev en helt igennem korporativ samfundsstruktur, hvor særinteresser dominerede alle politiske afgørelser og fordelte offentlige midler mellem hinanden. Det blev finansieret ved en stadig stigende gældsætning til udlandet (inkl. Danmark).

I 80'erne gik denne udvikling fuld-

stændig grassat og resulterede i en regulær 'sæbebobleøkonomi': Investeringer i moderne trawlere og fragtskibe eksploderede, for det var praktisk taget risikofrit for erhvervslivet at investere, idet landsstyret jo kautionserede for investeringerne – og desuden fik 'investorerne' også store skattemæssige fordele. Samtidig forøgedes subsidierne, og i 1988 stammede ca. 50 pct. af fiskerisektorens indtjening fra subsidier. Den logiske konsekvens heraf var, at fiskebestandene blev nedfisket med rekordfart.

De afgørende skridt frem mod katastrofen skal dog findes i den færøske finanssektors udvikling. I begyndelsen af 80'erne startede ekspansionsbølgen i den danske finansverden, og dette smittede straks af på Færøerne. De danske kreditforeninger fik lov til at komme ind på det hidtil lukkede færøske marked, og kort efter svømmede de færøske pengeinstitutter i likvid kapital. I forvejen havde danske pengeinstitutter stor indflydelse på Færøerne, idet Den Danske Bank ejede 60 pct. af den største færøske bank (Føroya Banki).

Dette startede en bølge af rentespekulation, der udnyttede den forældede færøske rentelovgivning, hvor renteindtægter ikke blev beskattet. Samtidig eksploderede bygge- og anlægsvirksomheden, og man importerede arbejdskraft fra udlandet i stor stil (primært fra Danmark). Til sidst blev også den almindelige skatteyder draget med i spiralen og det medførte et forbrug, der i en kort periode lå noget over det danske.

Det færøske erhvervsliv udnyttede mulighederne fuldt ud. Ud over rentespekulationen omfattede dette bl.a. gentagne tilfælde af konkursrytteri, der som regel foregik ved at redere lod deres skibe gå konkurs for at indløse Landskassens garantiforpligtelser. Derefter kunne et nyt aktieselskab med den samme ejerkreds købe skibene tilbage til en langt billigere pris. Mange af erhvervsfolkene var samtidig aktive politikere, og da nogle af spidserne i det færøske erhvervsliv blev belønnet med det danske ridderkors (!), gav dette anledning til følgen-